

A GYOMAENDRŐD-KECSKÉSZUGI KÉSOÁVAR TEMETŐ RÉSZLETE

– Juhász Irén –

A lelőhely Endrődötől északra, a Hármaskörös északi partja melletti Peresi-holtág déli szakasza mellett, a Kecskészug néven ismert területen van. A gyulai székhelyű KÖVIZIG 1989-ben elhatározta, hogy a Peresi-holtágba friss vizet vezet, s ezért a Bónumzug-Kecskészug-Peresi-holtág között új csatornát alakít ki (1. kép). A munkáról nem értesítették a múzeumot; közvetett úton jutott tudomásunkra a munka elvégzése. 1990-ben Medgyesi Pál a helyszínen összetört avar leleteket talált. 1991-ben a nagy esőzések miatt a csatorna rézsűjében kiáztak a sírfoltok, illetve megbolygatták azokat. A helyszíni vizsgálat során megállapítható volt, hogy itt egy nagyobb sírszámú avar temető van. A leletmentés elvégzésére 1992 nyarán került sor: a csatorna rézsűjéjét 6 méter szélesen és 25 méter hosszán tártunk fel egy kis temetőrészt (6. kép 1–4). Az ásatás tizenöt későavar kori sírt eredményezett; köztük két övveretes és egy lovas temetkezés volt (2. kép).¹

A sírok leírása

1. sír: Férfi. ÉNy-DK 37'. A sír Sz.: 70 cm, Mé.: 100 cm. A csontokból csak szilánkok maradtak meg, 1990 őszén a csatorna nyitásakor a medencéig megsemmisült, 1991 nyarán pedig illetéktelenek teljesen kiszedték a csontokat. Feltehetően ez az övveretes sír az, melynek övveret-maradványait Bende Lajos bevitte a békéscsabai múzeumba. A leletmentés során a csatorna rézsűjében és a sírföldben rossz állapotú bronz övdíszek töredékeit tudtuk összeszedni. Az övveretek apró darabokban, a nagy szíjvég hiányosan került elő. Az utóbbi öntött bronz, két labból áll, lapos indadíszes (4. kép).² *Vastőr* darabjai is előkerültek (4. kép).³

2. sír: Férfi. ÉNy-DK 38,5'. Mé.: 125 cm. A csatorna nyitásakor megbolygatták. Háton fekvő, nyújtott, a koponya a jobb oldalára fordult. Csak a felkarcsontok maradtak eredeti helyzetben. A sírgödör koponya felőli végében egy-egy kis gödör van, a koporsóláda lábainak a helye (7. kép 1). A csatorna rézsűjére lecsú-

¹ Juhász Irén előzetes jelentése: JUHÁSZ 1994. 54.

² H.: 8,7 cm, Sz.: 2,3 cm, S.: 38 g.

³ H.: 5,3 cm, 4,3 és 4 cm, Sz.: 1,8 cm.

szott és megmaradt sírföldben szögletes *vascsat*⁴ (4. kép 2:1), *vaskés*⁵ (4. kép 2:3) és *vastüske*⁶ töredékei voltak (4. kép 2:2).

3. sír: Csecsemő.⁷ ÉNy-DK. Mé.: 90 cm. Teljesen elporladt. Melléklet nincs.

4. sír: Férfi. ÉNy-DK 41'. A sír Sz.: 75 cm, H.: 200 cm, Mé.: 125 cm. Csvh.: 160 cm. Háton fekvő, nyújtott. Lepellel volt betakarva, erre utalt, hogy a test körvonalát követve kívül sima volt a föld, a felette lévő réteg pedig levált róla. A mellkas és a hosszúcsontok vége teljesen elporladt. A bal bordaíven kívül ovális *vascsat*⁸ volt (4. kép 4:1). A másik, szögletes *vascsat*⁹ (4. kép 4:2) a szeméremcsonton volt, a *vaskés*¹⁰ (4. kép 4:3) a jobb combcsont felső része mellett, azon kívül helyezkedett el. A sírföldben *állatcsontok* is voltak.

5. sír: Nő (fiatal). ÉNy-DK 37'. A sír Sz.: 60 cm, H.: 180 cm, Mé.: 105 cm. Csvh.: 141 cm. Háton fekvő, nyújtott, a koponya szétnyomódott, a bal oldalán feküdt. A többi csont teljesen elporladt. A koponyacsontok nagyon vastagok, a lábszárcsontok a test arányaihoz viszonyítva rövidek. Melléklet nincs.

6. sír: Férfi (idős). ÉNy-DK 38,5'. A sír Sz.: 50 cm, H.: 200 cm, Mé.: 140 cm. Csvh.: 155 cm. Bolygatott, a koponya a jobb oldalára fordítva. A keresztcsont alatt szögletes *vascsat*¹¹ (4. kép 6:1), az alatt pedig *vaskapcsok* voltak, melyek elporladtak.

7. sír: Gyermekek (7. kép 2). ÉNy-DK 39'. A sír Sz.: 28 cm, H.: 100 cm, Mé.: 110 cm. Csvh.: 86 cm. Melléklet nincs.

8. sír: Férfi. ÉNy-DK 39'. A sír Sz.: 45 cm, H.: 180 cm, Mé.: 135 cm. Csvh.: 150 cm. Háton fekvő, nyújtott, a két lábszárcsont egymáshoz húzva, a koponya teljesen kifordítva a sírgödör vége felé. A lábszárcsontok a test arányához viszonyítva igen rövidek. A két bokacsont között apró *vaskapocs*¹² (4. kép 8:2), a bal alkarcsonton *vaskés*¹³ (4. kép 8:3) és *állatcsont*, a jobb combcsont és szeméremcsont között pedig szögletes *vascsat*¹⁴ (4. kép 8:1) volt. A bal bordaív aljánál lévő *vastárgy* elporladt.

9. sír: A csatorna nyitásakor elvágták, csak a koponya maradt meg.

10. sír: Gyermekek. ÉNy-DK 36,5'. A sír Sz.: 30 cm, H.: 140 cm, Mé.: 70 cm. Teljesen bolygatott. Melléklet nincs.

⁴ H.: 3 cm, Sz.: 2,7 cm.

⁵ H.: 15 cm, Sz.: 2,2 cm.

⁶ H.: 4,1 cm, Átm.: 0,5 cm.

⁷ A kor- és nemmeghatározást, illetve az állatcsontok meghatározását a szerző végezte el.

⁸ H.: 3,7 cm, Sz.: 2,8 cm.

⁹ H.: 3,2 cm, Sz.: 3 cm.

¹⁰ H.: 11,2 cm, Sz.: 1,7 cm.

¹¹ H.: 3,4 cm, Sz.: 2,6 cm.

¹² H.: 1,8 cm, Sz.: 1,2 cm.

¹³ H.: 16,8 cm, Sz.: 1,8 cm.

¹⁴ H.: 3,7 cm, Sz.: 3 cm.

11. sír: Felnőtt. ÉNy-DK 39'. Mé.: 118 cm. Csvh.: 144 cm. Bolygatott, a csontok teljesen elporladtak, a koponya hiányzik. Feltehetőleg újkori bolygatás történt. A bal medencelapát felső élén szögletes *vascsat*¹⁵ (5. kép 11:1), felette *vas-tárgy*¹⁶ (5. kép 11:3), a szeméremívnél ovális *vascsat*¹⁷ volt (5. kép 11:2).

12. sír: Férfi. ÉNy-DK 41'. A sír Sz.: 59 cm, H.: 208 cm, Mé.: 151 cm. Csvh.: 167 cm. Háton fekvő, nyújtott, a koponya a bal oldalára fordult. A váz alatt, a jobb oldalon a gerincoszlop mellett 10 cm széles deszka nyoma maradt meg a koponyától a jobb lábcsontokig (7. kép 3). Egy másik deszka a bal oldalon a felkarcsontok alatt 7 cm szélesen követhető a bal térd vonaláig. A két deszka közötti távolság a felkarcsont középvonalánál 20 cm. A deszkák között feketére színeződött, feltehetően szerves anyag maradványa volt. A jobb bokacsontoknál apró *vaskapocs* és *vasszeg* volt, amelyek elporladtak. A bal combnyaktól lefelé 12 centiméterre, s attól befelé 6 cm távolságra *vas-tárgy*¹⁸ került elő (4. kép 12:3). A jobb combcsont felső része mellett kívül *vaskés*¹⁹ feküdt (4. kép 12:1). A jobb alkarcsont belső oldalán *vaskarika* és mellette fejes szegre hasonlító *vas-tárgy* került elő (4. kép 12:2), ami tulajdonképpen a karikához tartozott.²⁰

13. sír: Férfi (fiatal). ÉNy-DK 38,5'. A sír Mé.: 96 cm. Csvh.: 136 cm. Háton fekvő, nyújtott, a koponya a jobb oldalára fordult. A lábfejcsontok, a két bokacsont, az ujjcsontok és a sípcsont végizületei a jobb lábszár belső oldalán feküdtek – levágott lábfej? – (7. kép 4). A jobb combcsont mellett belül *vaskés*²¹ (5. kép 13:2), ugyanitt a kés hegye alatt *kovapenge*²² volt (5. kép 13:1). A jobb boka környékén lévő apró *vaskapocs* elporladt.

14. sír: Férfi. ÉNy-DK 38,5'. A sír Sz.: 60 cm, H.: 200 cm, Mé.: 110 cm. Csvh.: 167 cm. Háton fekvő, nyújtott, a váz teljesen elporladt, csak a lábcsontok középrésze maradt meg szilánkokban. Koporsós temetkezés volt, az övvereteken nagyobb deszkamaradványokat, a sírgödör négy sarkában pedig a koporsóláda négy lábának gödreit figyeltük meg (7. kép 5). Derekán griffes indás veretek sorakoztak (3. kép 1). A *bronzcsat*²³ teste kettéhajlított lemez, melyen félgömbös domborítások vannak (5. kép 14:1). A medence bal oldalán vízszintesen feküdt, csatja jobbra helyezkedett el. Szögletes formájú *vascsat* töredéke volt a medencében bal oldalon (5. kép 14:2). A bronzlemezből hajlított *bújtató*²⁴ (5. kép 14:3) előlapjára volt ragaszt-

¹⁵ H.: 2,8 cm, Sz.: 2,7 cm.

¹⁶ H.: 2,6 és 3 cm, Sz.: 0,7 és 0,9 cm.

¹⁷ H.: 3 cm, Sz.: 2,3 cm.

¹⁸ H.: 2,9 cm, Átm.: 0,4 cm.

¹⁹ H.: 16 cm, a penge Sz.: 1,9 cm.

²⁰ A karika Átm.: 4,5 cm, a fej Átm.: 2,6 cm.

²¹ H.: 8 cm, Sz.: 1,6 cm.

²² H.: 3,6 cm, Sz.: 1,7 cm.

²³ H.: 7,8 cm, Sz.: 2,4 cm, a csat Sz.: 3,5 cm, S.: 13 g.

²⁴ H.: 2,9 cm, Sz.: 0,9 cm, a díszlap H.: 2,5 cm, Sz.: 1,1 cm, együttes S.: 5 g.

va a téglalap alakú, öntött griffes díszű bronzlap, rajta ónozás nyomával, de sajnos a fele roncsolódott. A *lyukvédő lemezek*²⁵ (5. kép 14:4) vékony bronzlemezből kivágottak, téglalap alakúak, a medencében sorban helyezkedtek el. Az *övveretek*²⁶ anyaga öntött bronz, egy kivételével csüngősek, balra néző griffel, s a csüngő részeket két gyöngyözött szélű karika alkotja, melyek alsó találkozási pontján három gömbből álló dísz van, egy csüngőt kivéve. Ezen áttört S alakban kunkorodó inda látszik (5. kép 14:5). Ónozottak, mindegyik a derékvonalon helyezkedett el. A *kis szíjvég*²⁷ (5. kép 14:6) öntöttek, tokosak, sajnos a többi bronzhoz hasonlóan – egy kivételével – teljesen szétestek lemezekre. A viszonylag ép darab alapján az előlapon palmettás végű S alakú indával díszítették őket. A bal alkarcsont és a medence között, a kés mellett és a medencében voltak. Az *övfüggesztő*²⁸ (5. kép 14:8) propeller alakú, előlapján nyújtott S alakú indával. A jobb medencelapáton feküdt. A *nagy szíjvég*²⁹ (5. kép 14:7) tokos, az előlapján fekvő S alakú inda van palmettás végekkel, a hátlap közepén pedig függőleges gerinc, melytől két oldalra szabálytalan félhold alakú bordák sorakoznak. A bal combcsont felső vége mellett, kívül volt. A *vaskés*³⁰ (5. kép 14:9) fatokban, a bal medencelapáton és a combcsont felső végén volt.

15. sír: Ló. Tájolása: DK-ÉNy, D-től É felé keleti irányban 6°. A sír Sz.: 40 cm, H.: 136 cm, Mé.: 70–110 cm – a fejnél, illetve a hátsó lábánál – (3. kép 2). Az igen kicsi gödörbe temetett fiatal ló hason feküdt, koponyája jobbra nézett. A szájában oldalpálcás *zabla*³¹ volt (5. kép 15:2). A tomporához közel, a jobb oldalon került elő az egyik *kengyel*, a másik pedig a bal oldalon a medencecsont első végénél (4. kép 15:1–2). A kengyelek hurkos fülűek, lapos, egyenes talpúak és felemásak.³² Bal oldalon a sírgödör falába szorulva élén állott a *hevedercsat* (5. kép 15:1).³³

Jelen közleményben csak a sírok ismertetésére lehetett szorítkozni, mivel a temető igen kis részlete vált ismertté. Kiemelendő az a temetkezési szokás, hogy a lóval az embert külön sírban, ellentétes tájolással helyezték el. Ez esetben a temetkezési forma azon változatát ismertük meg, amikor a két sír egymástól nagyobb távolságra van, s övveretek is előkerültek.³⁴

²⁵ Az ép, nagyobb lemez H.: 2,2 cm, Sz.: 1,7 cm, S.: 2 g. Az ép, kisméretű lemez H.: 1,3 cm, Sz.: 1 cm, S.: 0,5 g.

²⁶ Az ép csüngős veret H.: 4,3 cm, a griffes rész Sz.: 3 cm, a csüngő Sz.: 2,3 cm, S.: 13 g.

²⁷ Az ép kis szíjvég H.: 3,5 cm, a tok Sz.: 1,3 cm, S.: 5 g.

²⁸ H.: 5,2 cm, Sz.: 1 cm, S.: 4 g.

²⁹ A két töredék H.: 2 és 4,3 cm, Sz.: 2,4 és 2,6 cm, súlyuk: 19 g, a roncsolt középrész darabjainak súlya 17 g.

³⁰ H.: 18 cm, Sz.: 2,3 cm.

³¹ A zablaszárak H.: 13 cm, az oldalpálcák H.: 14 cm.

³² Hiányosak, H.: 13–14 cm lehetett, Sz.: 9,6 és 8,8 cm.

³³ H.: 4 cm, Sz.: 3,5 cm. – A leletek: TSM ltsz.: 96.73.1. – 96.82.3. Dokumentáció: MMM RégAd ltsz.: 2611-2005; fotók: MMM ltsz.: 62485-2005, 24670-2005.

³⁴ E temetkezési forma megyei előfordulásairól: JUHÁSZ 2000. – A 14–15. sír rajzát Gábor Gabriella, a térképeket Kékegyi Dorottya, a többi rajzot és a fotókat Juhász Irén készítette.

IRODALOM

JUHÁSZ 1994

Juhász I.: Gyomaendrőd (Endrőd) – Kecskészug. RégFüz, 46. (1994) 54.

JUHÁSZ 2000

Juhász I.: Avar sírok Békés megye északi területén. BMMK, 21. (2000) 63–99.

Detail eines spätawarischen Friedhofs in Gyomaendrőd-Kecskészug

– Irén Juhász –

Resümee

Der Fundort liegt nördlich von Endrőd, am nördlichen Ufer des Dreier-Körös (Kreisch). Bei der Durchstechung von zwei toten Flussarmen kamen hier awarische Funde zum Vorschein. Die Bergung der Funde war nur an der Böschung des neuen Kanals in einer Breite von 6 m und auf einer Länge von 25 m möglich.

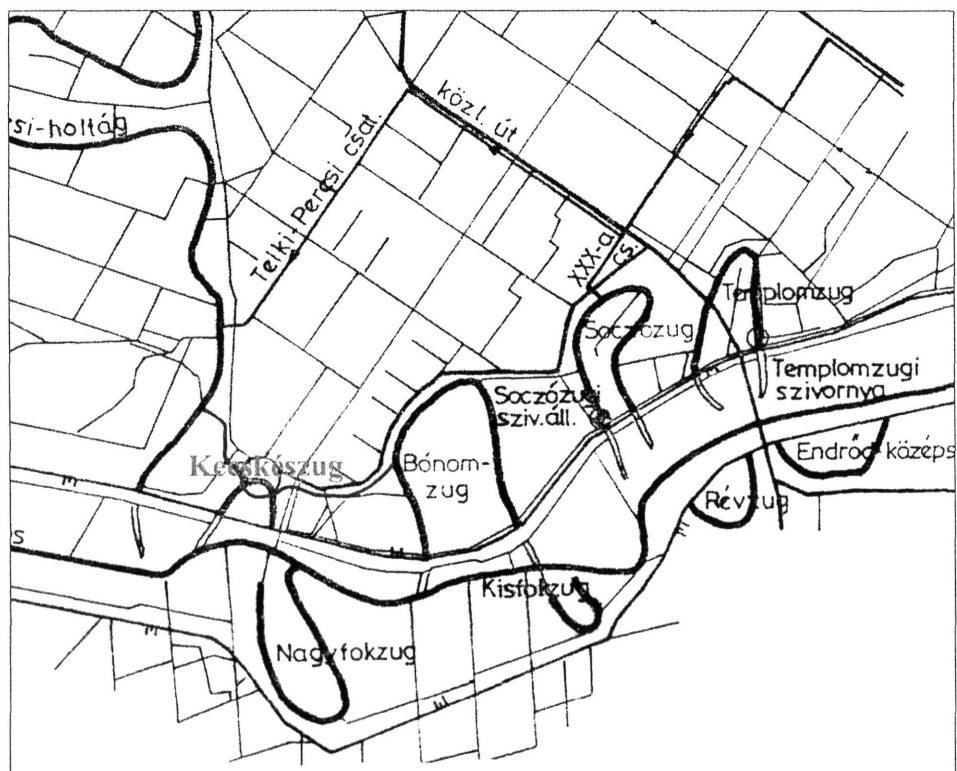
Bei den Ausgrabungen wurden 15 spätawarische Gräber gefunden, unter diesen gab es zwei Bestattungen mit Gürtelbeschlagn, eine mit Pferd. In den anderen Gräbern lagen neben den Bestatteten Gegenstände des täglichen Gebrauchs.

Hier fand man eine besondere Bestattungsform: ein vollständiges Skelett eines Pferdes und eines Menschen – diese lagen in getrennten Gräbern und in entgegengesetzter Richtung. Das ist eine Variante dieser Bestattungsform, bei der die zwei Gräber in großer Entfernung voneinander liegen.

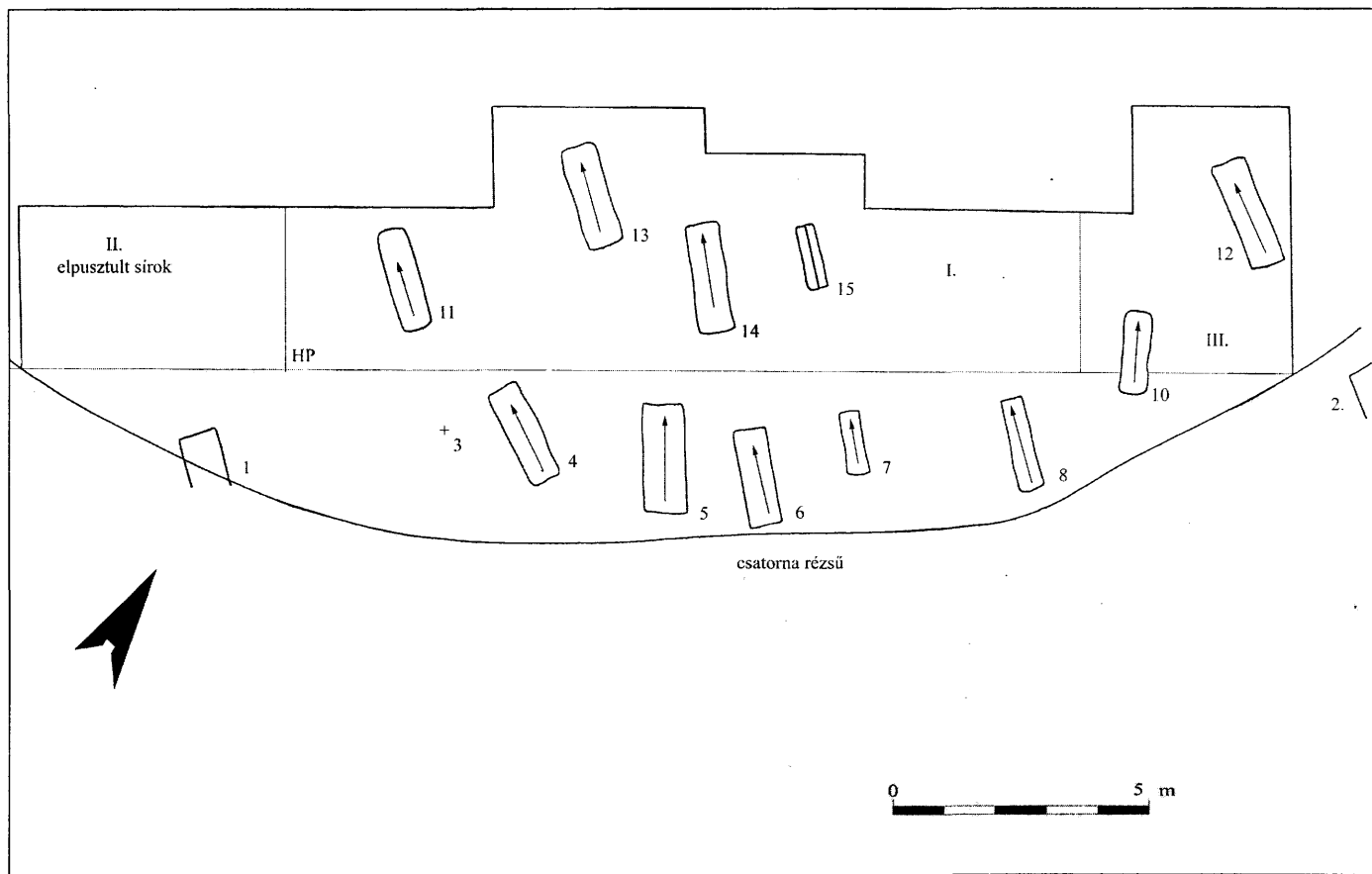
Juhász Irén

Tessedik Sámuel Múzeum

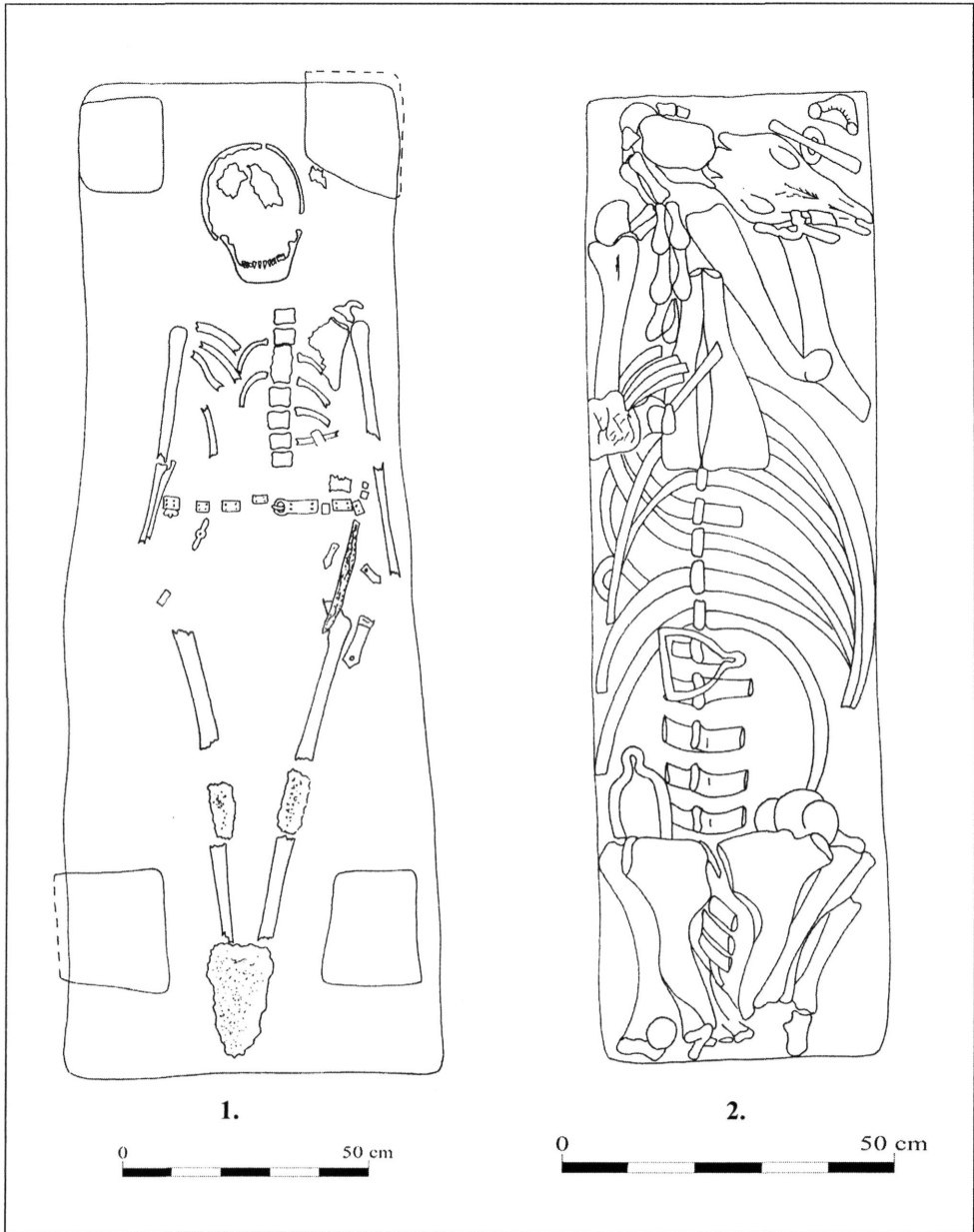
5540 Szarvas, Vajda Péter u. 1.

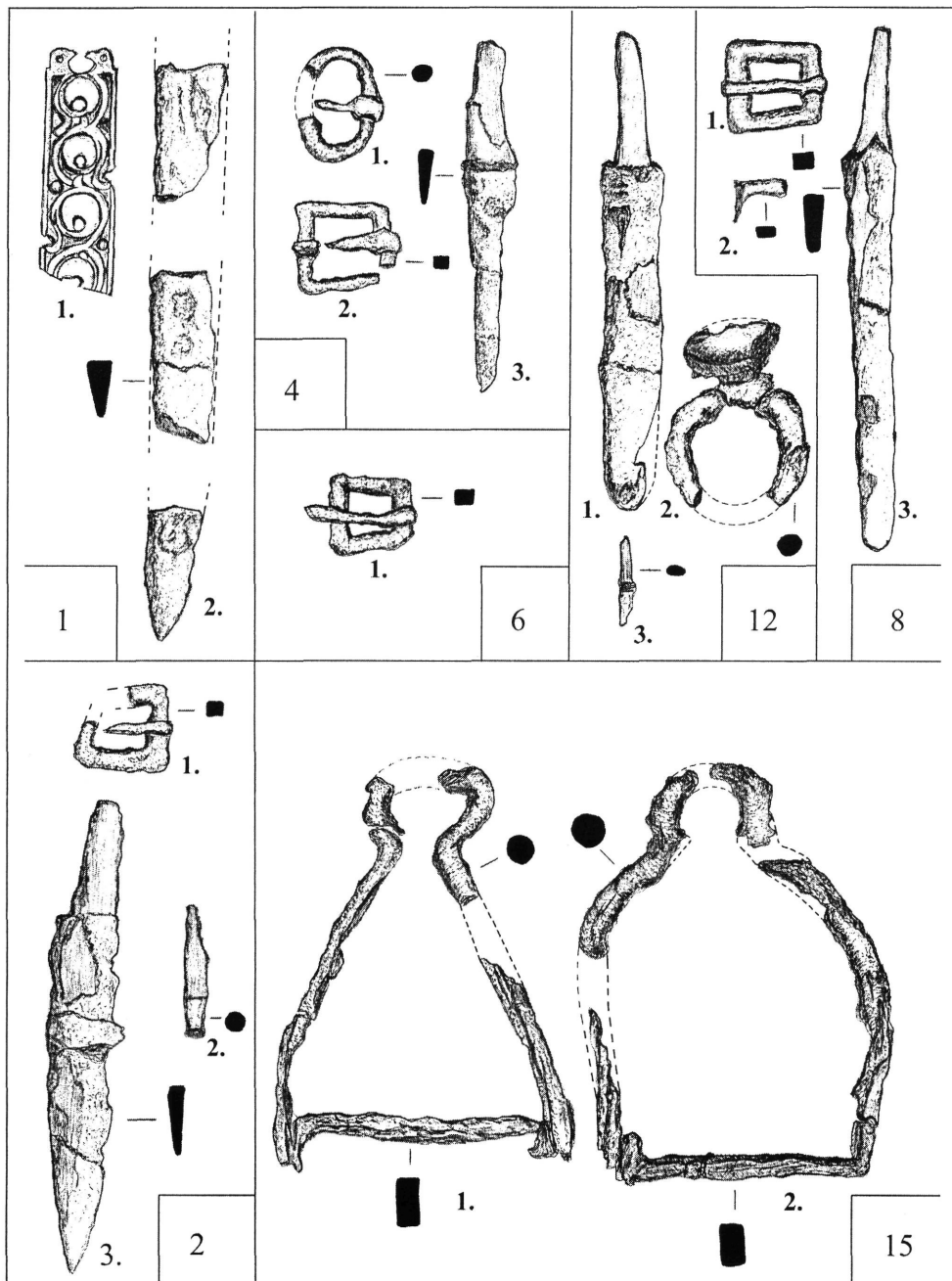
1. kép. Endrőd-Kecskészug, a Hármas-Körös endrődi holtága a lelőhellyel

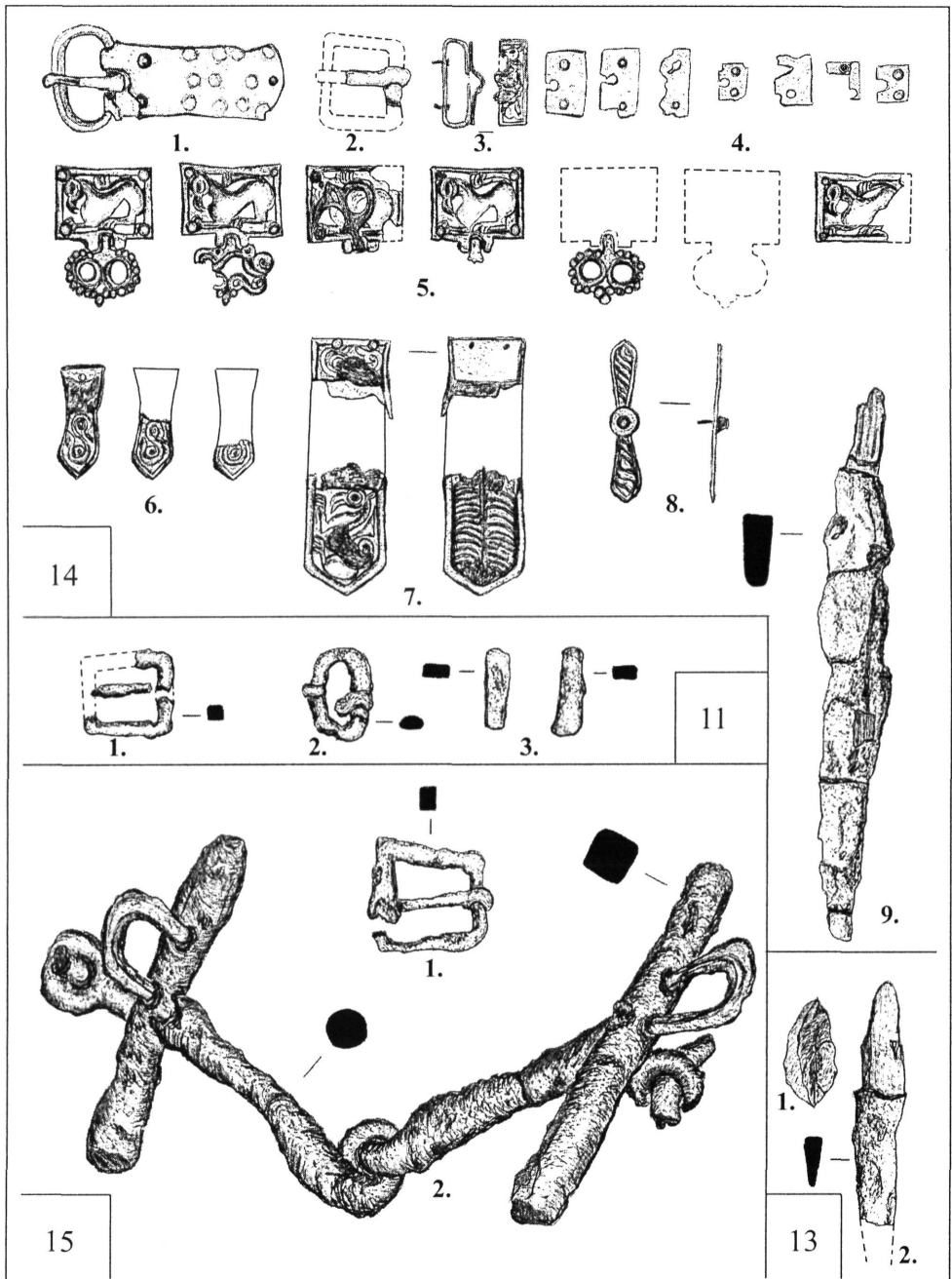
2. kép. Endrőd-Kecskészug, a feltárt temető rész sírjai

3. kép. Endrőd-Kecskészug, a 14–15. sír. 1: a 14. számú övveretes sír;
2: a 15. számú lósis

4. kép. Endrőd-Kecskeszug, az 1-2., 4., 6., 8., 12., 15. sír mellékletei

5. kép. Endrőd-Kecskészug, a 11., 13., 14., 15. sír mellékletei

1.

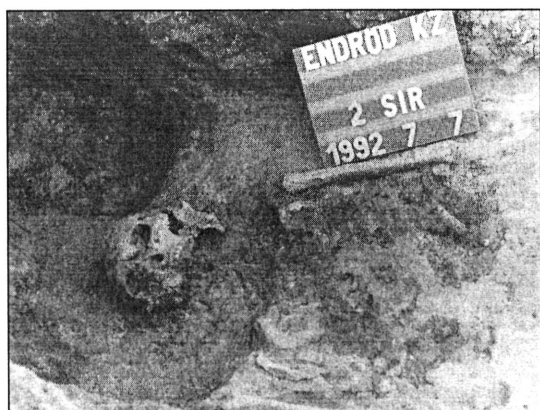

2.

3.

6. kép. Endrőd-Kecskszig, 1-3: az ásatási terület fotói

1.

2.

3.

4.

5.

7. kép. Endrőd-Kecskészug, 1: a 2. sír; 2: a 7. sír; 3: a 12. sír;
4: a 13. sír; 5: a 14. sír